

Mensen roeien mensen uit

door Marie Verheij

Waarom is de term 'Nooit meer Auschwitz' bij een vroom voornemen gebleven? Maria van Haperen van het Centrum voor Holocaust en Genocidestudies legt het uit aan de vooravond van de jaarlijkse Holocaust Memorial Day. Die wordt komende dinsdag voor de vierde keer gehouden. De Verenigde Naties hebben voor de herdenking de 27e januari gekozen, omdat op deze datum in 1945 het Duitse vernietigingskamp Auschwitz werd bevrijd.

Maria van Haperen over de Holocaust en persoonlijke verantwoordelijkheid

Holocaust en genocides zijn geen natuurrampen en de fenomenen zijn al zo oud als de mensheid zelf. Op de foto's van boven naar beneden: Srebrenica, Darfur en Cambodja.

FOTO'S ANP/JERA

We kennen toch al 4 en 5 mei?

„De dodenherdenking op 4 mei en de viering van de bevrijding op 5 mei zijn een nationale aangelegenheid. De Holocaust Memorial Day is internationaal en grensoverschrijdend. Bovendien gaat het ook over een ander verschijnsel, niet over oorlog, maar over genocide. Tijdens de Holocaust Memorial Day is er aandacht voor slachtoffers van de volkerenmoord in Cambodja, Rwanda, Srebrenica en in Darfur.”

Waarom kwam er zo laat een Holocaust Memorial Day?

„Misschien wel omdat het pas zoveel jaar na dato op deze manier kán. Zo lang is zestig jaar niet, want in het Westen, in Europa is de Holocaust nog een pijnlijke open zenuw, die je slechts hoeft aan te raken om te zien wat er voor verwarring ontstaat. De actuele discussie over Israël laat zien dat we daar niet bepaald klaar mee zijn.”

Wat is de zin van de Holocaust Memorial Day?

„Op zo'n dag zijn jonge mensen heel betrokken. Ze geven overlevenden een hand en mogen hun gewoon een vraag stellen. Die broze, oude mensen hebben zich ooit na de oorlog voorgenomen hun verhaal te doen. Als iemand de moeite neemt jou als jongere te vertellen over wat hij of zij heeft meegemaakt, dan is dat aangrijpend. Er ontstaat dan een interactie tussen de generaties. Jonge mensen nemen zo'n ervaring mee in hun leven. En of ze er wat mee doen of niet, ze zullen worden geraakt.”

Is er onder jongeren te weinig besef van de Holocaust?

„Iedereen die middelbaar onderwijs heeft genoten, weet dat de Jodenvervolging een eigen naam heeft. Als zodanig mag je het woord als bekend veronderstellen. Dat betekent niet dat er echt besef is over wat er in werkelijkheid is gebeurd. Jongeren kunnen misschien in grote lijnen wat oplepen, maar daarmee houdt het op.”

Wat valt er te doen als het gaat over bewustwording?

„De mensheid zou er algemeen van doordrongen moeten zijn dat de Holocaust en genocides *man made disasters* zijn. Het zijn geen natuurrampen en de fenomenen zijn al zo oud als de mensheid zelf. Mensen roeien mensen uit en ze creëren dat zelf. Je bent echter wel een onderdeel van zo'n genocidaal proces en daar ben je verantwoordelijk voor. Die verantwoordelijkheid kun je (individueel en collectief) dragen door eerst te erkennen dat genocide in de mens zelf schuilt en dat dit niet zomaar voorbij is. De term 'Nooit meer Auschwitz' is inmiddels bijna een leeg begrip. Het is een vroom voornemen gebleven. De intentie is uitgesproken dat het nooit meer mag voorkomen. Toch zijn er sinds de Tweede Wereldoorlog verschillende malen genocides geweest, zij het op een andere schaal dan tijdens de Holocaust.”

Moeten we bang zijn voor herhaling?

„Een genocide heeft een lange aanloopperiode. Je kunt daar op anticiperen, je kunt aangeven waar je voor moet waken. De Holocaust Memorial Day bereikt met name middelbare scholieren. Die zijn heel vatbaar voor onze boodschap omdat ze jong zijn en over het algemeen goed willen doen. Ze zijn aardig, ze willen de goede kant met je op en je kunt ze open benaderen. Maar in het onderwijs krijgen ze momenteel qua inhoud te weinig.”

Het geschiedenisonderwijs volstaat op dit punt niet?

„Het is niet waar dat jongeren met een onderwerp als de Holocaust worden overvoerd. De Holocaust is gewoon een van de vele onderwerpen die in de eindtermen en kerndoelen staan. Leerlingen in de onderbouw hebben er hooguit een paar lessen in een periode van een week of vijf, zes mee te maken. Als ze geschiedenis in de bovenbouw kiezen, zien ze het nog een keer een week of vijf, zes tijdens twee of drie lessen aan zich voorbij-

trekken. Tenslotte hebben ze maar twee lessen in de week geschiedenis. Dit betekent dat studie van de Holocaust niet grondig gebeurt en dat jongeren er niet fundamenteel mee in aanraking komen, deze kennis niet doorleven en zich inleven. Op de Holocaust Memorial Day maken ze juist kennis met overlevenden en zien ze wat de effecten van genocide zijn op het individu.”

Waarom valt uw boodschap zwaar?

„Het is moeilijk te erkennen dat mensen tot zoiets in staat zijn als genocide. Ik denk niet dat de samenleving op deze 'rotboodschap' zit te wachten. Niemand vindt het aange-naam het meest zwarte van zichzelf te erkennen en daarmee bezig te zijn, want daar word je diep ongelukkig van.”

Het is toch niet zo dat wij individueel tot een Holocaust of een genocide in staat zijn?

„Ook als u en ik nu niet in staat zijn tot het plegen van genocide, maken we wel onderdeel uit van een samenleving. Als die zich in een neerwaartse spiraal bevindt, moet je je bewust zijn van je rol en je verantwoordelijkheid nemen. De omstandigheden bepalen hoe we zijn. Onderzoek heeft uitgewezen dat 10 procent van de mensen onbaatzuchtig goed doet en dat 10 procent handelt vanuit het ikke-ikke. De houding van de resterende 80 procent is bepalend voor de vraag of zich een drama ontwikkelt of een drama wordt voorkomen. Om die 80 procent gaat het dus.”

NIEMAND VINDT HET AANGENAAM HET MEEST ZWARTE VAN ZICHZELF TE ERKENNEN

De Holocaust Memorial Day loopt goed in Engeland, Nederland, Denemarken en Zweden. Is dat op wereldschaal niet te verwaarlozen?

„Inderdaad. In Afrika bevinden mensen zich vaak nog in samenlevingen waarin ze aan den lijve met genocide te maken hebben. Het is dan moeilijk daar afstandelijk naar te kijken. Wat dat betreft zitten wij in een luxepositie. Wij kunnen onze kinderen opvoeden als het gaat om het voorkomen van een genocide.”

Er zit ook een andere kant aan herdenken. Als Israël z'n hoge bezoekers meteen herinneringscentrum Yad Vashem laat zien, loopt het dan niet met zijn leed te koop?

„Dat is niet wat daar gebeurt. De beeldvorming is: wereldleiders worden ingevlogen en het eerste wat ze doen is een krans leggen in Yad Vashem. Dat is me te gemakkelijk. Wil je de gevoeligheid begrijpen van wat daar precies gebeurt, dan ga je inzien dat mensen worstelen maar ook doorleven met een trauma. Het land toont onmiddellijk waar de open zenuw ligt. Dat raakt jezelf in je mens-zijn. Ik heb mensen enorm zien tobben met deze identiteitsproblematiek. Heel protestantse mensen kregen binnen twee dagen vreselijk de behoefte om in Israël te zoeken naar een christelijke identiteit, die als zodanig te beleven en daar uiting aan te geven. Daarom vind ik de confrontatie op de Holocaust Memorial Day met dat onderwerp erg goed, want waar moet dat anders gebeuren? Wat het onderwijs biedt, volstaat niet.”

Uw missie is nog niet ten einde?

„Het is geen missie. Ik handel wel vanuit een totale overtuiging. Dat doen ook de overlevenden en de docenten. Het is groots te merken dat steeds meer scholen meedoen en docenten er volledig achterstaan. Let wel: de overheid betaalt dit niet. De Holocaust Memorial Day is een vorm van herdenken, gedenken en ermee aan de slag gaan. Dat komt helemaal van onderaf, vanuit de mensen zelf.”

Educatie in genocides

Maria van Haperen (1960) is historicus en educatiespecialist van het Centrum voor Holocaust en Genocide Studies van de Universiteit van Amsterdam. Ze is eindredacteur van twee geschiedismethodes voor het voortgezet onderwijs: *sfnx* voor de basisvorming (editie 2) en *feniks* voor de bovenbouw van havo en vwo (Thieme/Meulenhoff). Ze gaf zeventien jaar les in het middelbaar onderwijs. Bij het CHGS houdt zij zich bezig met de vraag hoe je de boodschap kunt vertolken binnen het onderwijs door middel van lesbrieven, congressen en nascholingsdagen.

Bij de foto in het *Nederlands Dagblad* van woensdag 21 januari: Sasha, een van de dochtertjes van het nieuwe Amerikaanse presidentiële paar, laat haar vader weten dat hij het prima heeft gedaan bij de machtsovername.
FOTO EPA/JUSTIN LANE

pater familias

zo is hij, haar vader. zie zijn handen vragen, vangen, laten gaan. zijn ogen lachen. laten zien wie zij mag zijn.

moeders ogen rusten op haar dochter. haar hand, haar vingertoppen tegenover vaders handen zeggen: samen dragen.

zo is hij, zoon van zijn vaderland en eerste man, pater familias, haar man, maar bovenal: haar vader.

SERGEJ VISSER